

היסטוריה

הוראות

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שמונה נושאים. יש לבחור בשניים מהם. בכל נושא שני פרקים. יש לענות בכל נושא על שתי שאלות:

שאלה אחת מן הפרק הראשון – 35 נקודות

שאלה אחת מן הפרק השני – 15 נקודות

סך הכול לנושא – 50 נקודות

(לכל נושא – 50 נקודות; סך הכול – 100 נקודות)

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

שימו לב: תלמידים שאושר להם מבחן מותאם יענו על אחת משתי השאלות הראשונות בכל אחד משני הנושאים שלמדו.

סך הכול שתי שאלות, לכל שאלה – 50 נקודות.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

בשאלון זה שמונה נושאים (1-8). בחרו בשני הנושאים שלמדתם, וענו על ארבע שאלות סך הכול, לפי ההוראות.

נושא 1 – הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם השנייה, והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948–1967

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 1-2 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 3-4 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 1-2 (35 נקודות).

1. מגמות יסוד ודפוסי עלייה בשנים 1948–1956.

א. לפניכם קטע מן המאמר "העלייה מארצות האסלאם" מאת ירון צור.

באותה תקופה רבת תנופה ומעצבת של החברה הישראלית נחשפו, בדרך הטבע, עוד אי-התאמות בין החזון והאידיאולוגיה לבין המציאות שבשטח. אחת מהן, חשובה ביותר לענייננו, הייתה מועקותיה הקשות וההרסניות של הגירה המונית, לא סלקטיבית. המוסדות הציוניים ידעו מאז ומתמיד כי יש להתאים את קצב העלייה לקצב הקליטה. אולם החזון גרס, כי כאשר תוקם מדינת היהודים ייפתחו שעריה לרווחה לכל הרוצים לבוא בהם. (מתוך: י' צור, "העלייה מארצות האסלאם", צ' צמרת וח' יבלונקה [עורכים], העשור הראשון תשי"ח-תשי"ח, יד יצחק בן צבי, 1997, עמ' 69)

– על פי הקטע, הציגו את שני הצדדים בדילמה שהייתה לממשלת ישראל בנוגע לעלייה לאחר קום המדינה.

– נמקו את העמדה של כל אחד מן הצדדים באמצעות שתי עובדות היסטוריות (סך הכול – ארבע עובדות).

(20 נקודות)

ב. בחרו באחת ממדינות צפון אפריקה שהייתה ממנה עלייה לישראל בשנים 1948–1956.

הציגו את דפוס העלייה שאפיין בתקופה זו את המדינה שבחרתם, והדגימו אותו במדינה זו.

(15 נקודות)

2. יהודי עירק

א. – הסבירו מדוע היה בעירק מאבק בין ההנהגה היהודית המסורתית ובין התנועה הציונית בשלהי שנת 1949.

בתשובתכם התייחסו לנסיבות התקופה, ולעמדה של כל אחד מן הצדדים.

– הציגו את תוצאות המאבק, והסבירו באיזה מן הצדדים תמך הציבור היהודי הרחב, ומדוע.

(18 נקודות)

ב. – הציגו את המטרות שביקשה ממשלת עירק להשיג באמצעות חקיקת "חוק הוויתור על הנתינות העירקית" (1950),

ואת התוצאות של חקיקה זו.

– הסבירו את הגורמים לפער בין המטרות של חקיקה זו לבין התוצאות שלה בפועל.

(17 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 3–4 (15 נקודות).

3. בתקופת מלחמת העולם השנייה החליטה הנהגת היישוב היהודי להשקיע מאמצים בעידוד עלייה מארצות האסלאם. הסבירו את השיקולים שהשפיעו על החלטה זו, והציגו את הצעדים שנקטה הנהגת היישוב כדי לקדם עלייה זו.
4. – הציגו את הפעולות של השליחים מארץ־ישראל שארגנו את העלייה הבלתי לגלית ממצרים, בתקופה שממלחמת העולם השנייה ועד קום המדינה, והסבירו שלושה קשיים שעימם התמודדו השליחים.
- מה היו ההישגים של עלייה זו?

נושא 2 – "מעיל תשבץ": מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 5-6 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 7-8 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 5-6 (35 נקודות).

5. כיבושי האסלאם במאה השביעית ובמאה השמינית והשלכותיהם

א. לפניכם שני קטעים (1-2) ממחקרים היסטוריים שעוסקים בכיבושי האסלאם.

קטע 1

מוחמד יצר שילוב של דת ופוליטיקה. הקשר בין אללה לאומה אפשר את גיבוש החברה המפוצלת לכלל כוח ריכוזי ואפקטיבי [יעיל] שהצליח בתוך זמן קצר להפוך את הערבים לשחקן ראשי בזירה העולמית. השליחות הפוליטית והדתית של מוחמד - והשתיים היו משולבות זו בזו - הציעה תוכנית אטרקטיבית [מושכת]. [...] האסלאם אינו משפחה ואללה אינו "אלוהינו ואלוהי אבותינו". האסלאם הוא מחויבות לדת והתמסרות לרצון האל. ה"אומה" המוסלמית היא רב-לאומית ורב-גזעית כמו הנצרות. זו הייתה מתכונת טובה לבניית אימפריה.

(מ' שפר, אסלאם: מבוא קצר, אוניברסיטת תל אביב, 2006, עמ' 27)

קטע 2

התפשטות האמונה האסלאמית והאימפריה הערבית כאחד נסתייעה רבות בעמי הפרובינקיות [המחוזות] הכבושות, שבמספרים הולכים וגדלים במהירות קיבלו את האמונה האסלאמית ונקבצו אל האימפריה הערבית. [...] [עמים] שהיו משועבדים זמן רב לאימפריה הפרסית ולאימפריה הביזנטית החליפו שליט אימפריאלי בשליט אימפריאלי, ומצאו שאדוניהם החדשים פחות תובענים, יותר סובלנים, וחשוב מכול - מקבלים אותם ביתר רצון מן האדונים הישנים.

(ב' לואיס, תרגום: ע' זילבר, המזרח התיכון: אלפיים שנות היסטוריה, עם עובד והוצאה לאור של משרד הביטחון, 2002, עמ' 52)

- על פי מה שלמדתם, הציגו שלוש מטרות של כיבושי האסלאם.

- הסבירו שני גורמים שסייעו להשגת המטרות האלה. בססו את תשובתכם על שני הקטעים שלפניכם. (20 נקודות)

ב. הסבירו את ההשפעה של כיבושי האסלאם על היחסים בין המרכז היהודי בארץ-ישראל ובין המרכז היהודי בבבל. הציגו שני ביטויים של השפעה זו.

(15 נקודות)

6. המיעוט היהודי בעולם האסלאם

א. לפניכם קטע מקור מתוך חוקי עומר.

אם ירצה הח'ליפה [הח'ליף] לערוך כתב חסות בתנאים של תשלום מס עליו לכתוב כך בשם אללה הרחמן והרחום. אסור לכם לתת למוסלמי משקה או מאכל אסור [לפי הלכות האסלאם].

אם יבוא אלינו מישהו מביניכם [...] בבקשה לדון בתביעה משפטית נגד אחד מכם, או נדון בעניין לפי דיני האסלאם. אבל אם לא יבוא אלינו איש בבקשה כזאת - לא נתערב בעניינים שביניכם לבינו.

אסור לכם [...] לבנות כנסייה או מקום מפגש לתפילותיכם [...] ואסור לכם להפיץ בקרב המוסלמים את תורתכם. עליכם ללבוש חגורה (זנאר) מעל לכל בגדיכם וגליונותיכם באופן שהבגדים לא יסתירו את החגורה. עליכם להבדיל את אופיכם [...] ולהבדיל בין כובעיכם לכובעיהם [של המוסלמים] על ידי סימן שתיתנו בכובעיכם. אסור לכם לתפוס מן המוסלמים את המקום האמצעי של הרחוב או את המושבים בשווקים. [...]

כל גבר בוגר וחופשי מביניכם, שדעתו צלולה, חייב בתשלום מס גולגולת (ג'זיה). [...]

זכותכם היא לקבל את הגנתנו, לעצמכם ולרכושכם, אם קניינכם הוא חוקי לפי חוקינו - מפני כל אדם המבקש לפגוע בכם, אם מוסלמי ואם אדם אחר.

(על פי נ' לבציון, ד' אפרת וד' טלמון-הלר, האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת, א, עמ' 225-228)

בתוך: א' אילני, ואלה תולדות: היהודים בימי הביניים בעולם הנוצרי ובעולם המוסלמי, מט"ח, 2013, עמ' 73)

- על פי מה שלמדתם, מדוע העניקו המוסלמים ליהודים ולנוצרים מעמד של "בני חסות"? הציגו שתי סיבות.
  - הסבירו והדגימו כיצד באים לידי ביטוי בקטע המקור שני חסרונות ושני יתרונות של מעמד זה.
- (20 נקודות)

- ב. לעיתים קרובות ח'ליפים חרגו מן התנאים בחוקי עומר. הסבירו שתי סיבות. כיצד הגיבו המוסלמים בני העם על חריגה זו?
- (15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 7-8 (15 נקודות).

7. הציגו שתי נקודות דמיון בין מערכת המשפט המוסלמית ובין מערכת המשפט היהודית בימי הביניים. הסבירו סיבה אחת לדמיון זה.
8. הציגו את תהליך המִקח וממכר שהיה מקובל בארצות האסלאם בימי הביניים. בתשובתכם התייחסו גם לתפקידים של ה"דלאל" ושל "פקיד הסוחרים".

נושא 3 – קהילת יהודי קרקוב

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 9-10 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 11-12 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 9-10 (35 נקודות).

9. יהודי קרקוב מפרוץ המלחמה ועד הכניסה לגטו

א. לפניכם קטע מקור מן הספר "פרשים ירוקים" שכתב שמואל רוטברד, שורד שואה יליד קרקוב.

בקטע מתוארת התלבטות שאפיינה משפחות רבות בקרקוב עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. ההתלבטות הייתה אם לברוח מזרחה או להישאר בקרקוב.

[היו יהודים ש]נטלו את משפחותיהם לפני שהחלו ההגליות והגירושים, וברחו בדוברתה שהובילה פחמים על נהר הוויסלה לאזור הכיבוש הרוסי. [...] מוליק חלם על שיט כזה. הוא גם זכר את הוויכוחים בין הוריו, שהיו חלוקים בדעותיהם בכל הקשור לנטישת קרקוב. אימא הייתה מוכנה לעזוב הכול ולברוח למזרח. [...] היא לא האמינה בגרמנים, וטענה שהם גרועים מהפולנים. ואבא, אבא היה מוציא מקופסת הקטיפה הכחולה את אותות ההצטיינות שהוענקו לו במלחמת העולם הראשונה, פורש אותם על השולחן ואומר: "את כל אלה קיבלתי כאשר שירתתי את הקיסר פרנץ יוזף, ומי נתן לי אותם?" היה שואל, וגם משיב: "האוסטרים והגרמנים. ומדוע? כי שירתתי אותם בנאמנות. האם את מאמינה", פנה לאימא "שאלה שנתנו לי את המדליות ואת דרגת הקורפורל בצבא שלהם בעבור נאמנותי לקיסר, יעשו דבר מה רע לי ולמשפחתי? לא יקום ולא יהיה" - היה מרים את קולו ושולף את הטיעון המכריע - "ומה על החנות והסחורה? למי נשאר את כל אלה? לבנדיטים האלה שרק מחכים שנסתלק! לאספסוף זה שרק לוטש עיניים לרכוש יהודי? לא יקום ולא יהיה!" והיה מחזק את דבריו במכת אגרוף על השולחן. וכך לבסוף הייתה אימא מתייגעת ומשתתקת, והמשפחה נשארה בדירתה שברחוב סטראשבסקיגו, ברובע הפולני הקרוב לארמון הוואול. ואחר כך היה כבר מאוחר מדי, ואפילו אם רצית לברוח לא יכולת.

(ש' רוטברד, פרשים ירוקים, מורשת, בית עדות על שם מרדכי אנילביץ, 2000, עמ' 23-24)

- הסבירו ארבעה שיקולים שבגללם בחרו משפחות יהודיות להישאר בקרקוב: שני שיקולים שבאים לידי ביטוי בקטע המקור, ושני שיקולים שאינם מוזכרים בקטע זה.

- על פי מה שלמדתם, הסבירו את השיקול הייחודי שבגללו החליטו מנהיגי תנועות הנוער להישאר בקרקוב בתקופה זו.

(20 נקודות)

ב. הסבירו מדוע ריכוז היהודים בגטו היה נקודת מפנה בחיי היהודים בקרקוב: בתשובתכם התייחסו לשלוש מטרות של הנאצים בהקמת הגטו, ליישום המטרות האלה בגטו קרקוב, ולהשפעתן על היהודים. (15 נקודות)

10. המאבק המחתרתי של היהודים בקרקוב

- א. – הציגו שתי סיבות שבגללן חברי ארגון "איסקרא" לא הצטרפו לחברי ארגון "החלוץ הלוחם" עם הקמתו, והסבירו מדוע בכל זאת שני הארגונים שיתפו פעולה במבצע "ציגנריה".
- האם לדעתכם מבצע ציגנריה השיג את מטרתו? בססו את תשובתכם על שתי עובדות היסטוריות. (20 נקודות)
- ב. לפניכם קטע מקור ובו עדות של דוד בן דוד המתאר את מותו של אברהם לייבוביץ, "לאבאן", ממנהיגי ארגון "החלוץ הלוחם" בקרקוב.

דוד בן דוד מספר על סופו של לאבאן:

הודיעו לנו במקום העבודה בפלשוב שעלינו לגרש את כל האנשים כי מביאים אסירים מבית הסוהר מונטלופיך והשטח צריך להיות ריק מאנשים. סיימנו לנקות וראינו אוטו נכנס לשטח המחנה ועושה סיבוב ליד בית המרחץ; היה שם בור עמוק שלתוכו היו אנשים קופצים חיים ושם היו מחסלים אותם ביריות. ראיתי מישהו בורח מתחת לכיסוי הברזנט ומרחוק זיהיתי את לאבאן שהתחיל לרוץ בשטח. הוא קפץ והתחיל לברוח אבל הכדור הראשון פגע בו במקום. אחרי שניות קפץ עוד אחד, אחר כך כל האנשים שבמשאית חוסלו זה אחר זה... חיפשתי מריצה, וראיתי שלאבאן אינו בחיים. הסעתי את לאבאן על מריצה לאיזו פינה כדי להתרחק מעיני האסאס ומעיני השוטרים היהודים. רציתי בהסתר לחפש בכיסוי - ידעתי שיכול להיות שם משהו תפור, ורציתי לדעת אם יש משהו שיכול לתאר מה נעשה בחוץ. במקום אחד הרגשתי משהו תפור. מצאתי פתק בפולנית: "אני יהודי, שמי לייבוביץ".

("דעו אני יהודי", אברהם לאבאן, אתר האינטרנט של ארגון יוצאי קרקוב בישראל)

הסבירו כיצד קטע המקור עשוי להעיד על דילמה האופיינית לחברי "החלוץ הלוחם".

בתשובתכם התייחסו לשני הצדדים של הדילמה, ולהכרעה שהתקבלה.

(15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 11–12 (15 נקודות).

11. ב-26 באוקטובר 1939 פרסמה ממשלת הגנרל-גוברנמן שני צווים בנוגע לעבודת כפייה, האחד לפולנים והאחר ליהודים. החוקרת פליציה קראי טוענת שההבדל בין הצווים היה בולט וכי לא במקרה פורסמו שניהם באותו היום.
- הציגו שלושה הבדלים בין שני הצווים האלה, והסבירו מה הייתה המטרה של הנאצים בפרסום שני הצווים באותו היום.
- הציגו דוגמה נוספת להבדל בין היחס של השלטון הנאצי בקרקוב כלפי היהודים לבין היחס שלו כלפי הפולנים בתקופת הכיבוש לפני הקמת הגטו.
12. בתקופה שמתחילת יוני 1942 ועד סוף אוקטובר 1942 חלו בגטו קרקוב שינויים בתחומים האלה:
- הנהגה ופיקוח על הגטו
  - גודל הגטו וגבולותיו
  - מקורות הקיום
  - חופש התנועה
- בחרו בשלושה מן התחומים, הציגו את השינויים שחלו בהם בתקופה זו, והסבירו מה גרם לשינויים בכל אחד מן התחומים שבחרתם.

נושא 4 – מלחמת העצמאות

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 13–14 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 15–16 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 13–14 (35 נקודות).

13. השלב הראשון של המלחמה – משבר והתגברות

א. לפניכם קטע מקור מן היומן של דוד בן גוריון מתאריך 13 בפברואר 1948. בקטע מתואר דיווח של משה שרת על ביקורו בארצות הברית.

השבוע היה קשה ומתוח. יש רצון באמריקה להפוך את הקערה על פיה. המתנגד העיקרי - ג'יימס פורסטול, מזכיר המלחמה. הוא אמר ברורות: [תוכנית] החלוקה הייתה משגה, ויש לתקן את המעוות. הציוניות טעונה חיסול. המקום הטוב ליהודים הוא קניה. את הנידחים, פליטי היטלר, יש להכניס לאמריקה. יש סכנת רוסיה, יש צורך בשלום עולמי, יש אינטרס לאומי של אמריקה. ההחלטה על החלוקה התקבלה תחת לחץ פרוץ של יהודים. עכשיו יפעל לשנות את הדבר. חוזר על השילוש: משגה, נפט, רוסיה. והחלטת האו"ם? רק הלצה, לא החלטה. אין טרגדיה אם יהפכו את הסדר. גם מרשל, שר החוץ סבור שזה היה משגה, אך בניגוד לפורסטול הוא חרד ליוקרתו של האו"ם. הוא מתנגד לכוח בין-לאומי, כי זה מחייב שיתוף רוסיה. הוא מאוכזב מכוחות ה"הגנה", והיה סבור שנרביץ מכה לערבים ונפחיד אותם.

(מעובד על פי ד' בן גוריון, מן היומן, ההוצאה לאור של משרד הביטחון, 1986, עמ' 84)

– הציגו את השינוי שחל בעמדת ארצות הברית בשלב זה במלחמה.

הסבירו שתיים מן הסיבות שהובילו לשינוי זה הבאות לידי ביטוי בקטע המקור.

– על פי מה שלמדתם, הסבירו שתיים מן ההשלכות של השינוי בעמדת ארצות הברית על היישוב היהודי. (18 נקודות)

ב. בחרו בשלושה מן התחומים: צבאי, דיפלומטי, פוליטי, כלכלי. בכל אחד מן התחומים שבחרתם, הציגו פעולה אחת שנקטה

הנהגת היישוב בתקופה שמסוף מרץ 1948 ועד אמצע מאי 1948, כדי ליצור מפנה במלחמה.

הסבירו כיצד כל אחת מן הפעולות שהצגתם תרמה למפנה זה.

(17 נקודות)

14. עזיבת ערביי ארץ-ישראל ובעיית הפליטים

א. לפניכם קטע מספרה של גולדה מאיר "חיי". בקטע היא מתארת את יציאת הערבים מחיפה אחרי כיבושה בידי ה"הגנה".

באפריל 1948 עמדתי אני עצמי על החוף בחיפה שעות על שעות וממש התחננתי לפני ערביי העיר ההיא שלא יעזבו. יתר על כן, הייתה זו תמונה שאינני חושבת שאשכח אותה. ה"הגנה" רק עכשיו השתלטה על חיפה, והערבים התחילו לברוח - מפני שמנהיגיהם הבטיחו להם בלשון כל כך משכנעת כי זו הדרך הנבונה ביותר בשבילם. [...] כל מה שאמרו אנשי ה"הגנה" וכל מה שניסו לעשות לא הועיל - לא הקריאות ברמקולים שהוצבו על משאיות וגם לא העלונים שהמטרנו על השכונות הערביות של העיר ("אל תפחדו!") נאמר בהם בערבית ובעברית. "אם תצאו תביאו עוני וחרפה על עצמכם. הישארו בעיר שהיא שלכם ושלנו". על החתום באה מועצת פועלי חיפה. וכך אמר הגנרל הבריטי סר יו סטוקוול, שפיקד אז על הצבא שם: "המנהיגים הערבים יצאו ראשונים ואיש לא נקף אצבע לעצור בתנועה שהתחילה בחיפזון ואחר כך נעשתה מנוסת בהלה". מנוי וגמור היה איתם ללכת. מאות עברו את הגבול בכלי רכב, אבל היו שירדו לשפת הים לחכות לסירות. בן גוריון קרא אליי ואמר: "אני רוצה שתסעי מייד לחיפה ותדאגי שיתייחסו כמו שצריך אל הערבים הנשארים בחיפה. אני גם רוצה שתנסי לשדל את הערבים הללו שעל החוף שיחזרו. את צריכה להכניס להם לראש שאין להם מה לפחד". ובכן נסעתי מייד. ישבתי לי שם על החוף והתחננתי לפניהם שיחזרו לבתיהם. אבל רק תשובה אחת הייתה בפיהם: "אנו יודעים שאין כלל מה לפחד, אבל אנו מוכרחים ללכת. אנו נחזור".

(ג' מאיר, חיי, ספריית מעריב, 1975, עמ' 203-204)

הסבירו ארבע סיבות לעזיבה של ערביי ארץ-ישראל במהלך המלחמה: שתי סיבות שבאות לידי ביטוי בקטע ושתי סיבות שלא מוזכרות בקטע. (18 נקודות)

- ב. - מה הייתה העמדה של מדינת ישראל בנוגע לבעיית הפליטים הפלסטינים בתקופה שמהקמת המדינה ועד אמצע שנות החמישים? הציגו את הנימוקים של מדינת ישראל לעמדה זו.
- הסבירו את ההבדל בין עמדתה של מדינת ישראל לבין מה שנקבע בהחלטה 194 של האו"ם (דצמבר 1948) בנוגע לסוגיה זו. (17 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 15-16 (15 נקודות).

15. מהלכים דיפלומטיים ומהלכים צבאיים משפיעים זה על זה בשעת מלחמה. הסבירו קביעה זו באמצעות שתי דוגמאות מן השלב השני של מלחמת העצמאות (מאמצע מאי 1948 ועד סוף המלחמה).
16. יש הטוענים שההחלטה של בן גוריון לפרק את הפלמ"ח הייתה הכרחית, ואחרים טוענים שהחלטה זו לא הייתה הכרחית והיה בה סיכון. הביעו את דעתכם בעניין זה ונמקו אותה. בתשובתכם התבססו על שתי עובדות היסטוריות.

נושא 5 – אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 17–18 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 19–20 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 17–18 (35 נקודות).

17. השתלבות היהודים בחברה האירופית

א. לפניכם קטע מקור מתוך כתב הסובלנות שהעניק הקיסר יוזף השני ליהודים (1781).

...שכל נתינינו ללא הבדל אומה ודת, לאחר שהם מתקבלים ונסבלים במדינותינו, ייטלו חלק באושר הציבור, שאנו רוצים להגדילו על ידי דאגתנו, ייהנו מחירות, בהתאם לחוק, ושלא ייתקלו בשום מעצור להשגת מחייתם ולהגדלת החריצות הכללית בכל דרך מכובדת. כיוון שאי אפשר לתאם במלואם את החוקים הקיימים כלפי האומה היהודית בארצות נחלותינו בכלל ובווינה ובאוסטריה התחתית בפרט, ואת מה שנקרא התקנות לגבי היהודים, עם כוונתנו זו רבת החסד, על כן רוצים אנו, בתוקף כתב זה, לשנותם [את החוקים] במידה שדורשים זאת שינוי הזמן והתנאים.

[...] כיוון שאנו שמים לנו למטרה לעשות את האומה היהודית למועילה יותר למדינה, בעיקר על ידי לימוד והשכלה טובים יותר לבני נעוריהם ועל ידי הפנייתם למדעים, אומניות ומלאכות, [...] באותם המקומות שבהם אין להם בתי ספר גרמניים משלהם, לשלוח את ילדיהם לבתי הספר היסודיים והריאליים של הנוצרים, כדי שילמדו בהם, לפחות, את הקריאה, הכתיבה והחשבון.

[...]

כדי להקל על פרנסתם בעתיד ולשם הכשרת משלחי היד הדרושים, מאשרים אנו להם בחסדנו שלהבא יוכלו הם ללמוד כל סוג של מלאכות ומקצועות כאן ובמקום אחר, אצל אומנים נוצריים ובוודאי גם בינם לבין עצמם. [...] אין לפרש דבר זה כאילו רוצים אנו לכפות את הדבר על היהודים והנוצרים, אלא אנו רק נותנים לשני הצדדים את החופש להגיע בעניין זה לידי הבנה ביניהם, לשביעות רצונם.

[...]

בכלל מבוטלים כל סימני ההיכר וההבדלים, שהיו מקובלים עד עתה, כגון גידול זקן, האיסור לצאת אחרי 12:00 בימי א' בשבוע ובחגים, (האיסור) לבקר במקומות שעשועים ציבוריים וכדומה. נהפוך הוא, מותר לסוחרים הסיטוניים ולבניהם וכן לנכבדים לשאת חרבות.

(מ' זיו וש' אטינגר, דברי הימים, כרך ג, הזמן החדש, חלק א', יובל, תשל"ט, עמ' 286–288)

– בכתב הסובלנות מצהיר הקיסר יוזף השני שמטרתו היא "לעשות את האומה היהודית למועילה יותר למדינה".

באילו דרכים ניסה הקיסר לקדם מטרה זו? בססו את תשובתכם על שתי דוגמאות מקטע המקור ודוגמה אחת נוספת.

– הציגו שתי תגובות שונות של יהודים על כתב הסובלנות. (20 נקודות)

ב. גם יהודי החצר וגם ראשוני המשכילים היהודים בגרמניה התקרבו לחברה הלא־יהודית באירופה.

הסבירו שתי נקודות דמיון והבדל אחד בין מאפייני ההתקרבות לחברה הלא־יהודית של כל אחת מן הקבוצות. (15 נקודות)

18. ביטויים רעיוניים של ההשכלה והרפורמה

א. לפניכם קטע בנוגע למשה מנדלסון, מן הספר "רקוויאם גרמני" מאת עמוס אילון.

לאתגר של לוואטר* לא נודעה כל השפעה שלילית על תהילתו הגוברת והולכת של מנדלסון, ייתכן אפילו שתרמה לה. [...] בכל זאת ציינה הפרשה נקודת מפנה בחייו של משה מנדלסון. לפני העימות עם לוואטר הסתפק מנדלסון במעמדו כמשכיל המתעניין בעיקר בפילוסופיה, בלשון ובספרות אירופית מודרנית, ומרחיק את עיסוקיו היהודיים מעין הציבור. לאחר הפרשה השקיע את מרצו ברפורמה יהודית, כמי שהיה ער למעמד הרופף שלו ושל בני עמו האחרים. לפני הפרשה התבלט [מנדלסון] בחיים הספרותיים הגרמניים יותר מאשר באלה היהודיים. כמעט כל מה שפרסם בשבע־עשרה שנות חייו האחרונות, בגרמנית ובעברית, נועד לקידום רפורמה אזרחית ותרבותית של החיים היהודיים בגרמניה.

* 'ק' לוואטר היה כוהן דת נוצרי.

(ע' אילון, רקוויאם גרמני: יהודים בגרמניה לפני היטלר, 1743–1933, כנרת זמורה-ביתן דביר, 2004, עמ' 52–53)

– הסבירו מהו המפנה שחל בחייו של מנדלסון על פי **מחבר הקטע**. בססו את תשובתכם על כתבים שמנדלסון פרסם לפני המפנה ולאחריה.

– על פי **מה שלמדתם**, כיצד הובילה פרשת העימות עם לוואטר למפנה זה?
(20 נקודות)

ב. – הסבירו את התפיסה של אברהם גייגר שלפיה "המסורת היא תהליך בלתי פוסק של שינוי".

– הציגו שלושה שינויים (חידושים) שהנהיגה הקהילה הרפורמית בגרמניה, והסבירו כיצד הם מבטאים תפיסה זו.
(15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 19–20 (15 נקודות).

19. הסבירו את תפיסתו של החת"ם סופר המשתקפת בביטוי "חדש אסור מן התורה", והביאו שתי דוגמאות להשפעה של תפיסה זו על החברה היהודית.

20. הציגו את ההבדל בין התגובה של הרבנים האשכנזים על המודרנה ובין התגובה של רבני המזרח עליה. הסבירו שתי דעות של היסטוריונים בנוגע למקור של ההבדל הזה.

נושא 6 – תולדות ארצות הברית

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 21–22 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 23–24 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 21–22 (35 נקודות).

21. הדמוקרטיה האמריקנית במבחן הזמן

א. לפניכם קטע מקור מנאום ההשבעה הראשון של הנשיא אברהם לינקולן (4 במרץ 1861).

אני מאמין שמבחינת המשפט הכללי ומבחינת החוקה ברית המדינות האלה היא דבר של קבע. ממד הקבע כלול, אם כי לא במפורש, בחוק היסודי של כל ממשל לאומי. מותר להניח, כי מעולם לא הייתה בחוקי היסוד של שום ממשל ממשי הוראה בדבר חיסול עצמו. ועוד, אפילו אם נניח שארצות הברית היא לא ממשל ממשי אלא רק התאחדות של מדינות בגדר הסכם גרידא, כלום אפשר לבטל הסכם בדרך שלום בפחות מהסכמה של כל הצדדים שעשו אותו? צד אחד בחוזה יכול להפר אותו או לשבור אותו, אך האם לא דרושים כל הצדדים לשם ביטולו החוקי? שום מדינה אינה יכולה על פי דין לפרוש מן הברית על דעת עצמה בלבד. החלטות ופקודות בנידון זה בטלות מבחינת החוק, ומעשי התקוממות, בתחומי מדינה או מדינות, נגד מרותה של ארצות הברית הם מעשי מרידה או מהפכה, לפי הנסיבות. לפיכך רואה אני, מבחינת החוקה והחוקים, את הברית כעומדת בשלמותה, ובמידת יכולתי, כמצווה ועומד בפירוש על פי החוקה, אדאג לקיומם הנאמן של חוקי הברית בכל המדינות. עשייה זו נראית לי חובה פשוטה המוטלת עליי, ואני אמלא אותה במידת האפשרות המעשית, אלא אם כן האדון שלי לפי החוק - העם האמריקאי, יחסוך ממני את האמצעים הדרושים, או יגזור בדרך סמכות כלשהי את היפוכה. מקווה אני שדבריי לא ייחשבו איום, אלא כמטרתה המוצהרת של הברית, שתגן ותשמור על עצמה לפי החוקה.

(מעובד על פי י' אריאלי [עורך], המחשבה המדינית בארצות הברית – מקורות ותעודות, כרך ב, מוסד ביאליק, 1969, עמ' 117–118)

– הציגו את הטענה של לינקולן המוצגת בקטע המקור, והסבירו כיצד הוא מנמק טענה זו.

– הסבירו שלושה גורמים שתרמו לפרוץ מלחמת האזרחים: גורם אחד שבא לידי ביטוי בקטע המקור,

ושני גורמים נוספים.

(22 נקודות)

ב. הסבירו כיצד שימרו מדינות הדרום את מעמדם הנחות של האפרו־אמריקאים (השחורים) לאחר תקופת השיקום.

בססו את תשובתכם על שלוש דוגמאות מתחומים שונים.

(13 נקודות)

22. החוקה האמריקנית – אתגרים

- א. לפניכם קטע מקור ובו מאמר שפורסם ב-18 באוקטובר 1787 בעיתון אמריקני בעניין הוויכוח על החוקה. הקטע פורסם יום לאחר הצגת נוסח החוקה והעברתה לאישור המדינות.

נפנה כעת לבחון, כפי שהצעת בראשית דבריי, אם כדאי ל-13 מדינות האיחוד להפוך לרפובליקה אחת גדולה. אנו מניחים כאן כדבר מובן מאליו שהכול מסכימים עליו, כי תהא צורת הממשל שנאמץ לנו אשר תהא, עליה להיות חופשית, ועלינו לעצב אותה כך שתבטיח את חירותם של אזרחי אמריקה ותאפשר ייצוג מלא, הוגן ושווה של העם. השאלה הנשאלת, אפוא, היא האם הממשל שנכונן ונייסד על עקרונות אלה הוא דבר מעשי, והאם הוא יצליח לפעול על פני ארצות הברית כולה בבחינת מדינה אחת? אם נכבד את דעתם של ההוגים הגדולים והחכמים ביותר שחשבו או כתבו מאז ומעולם על מדע הממשל, נגיע בהכרח למסקנה שרפובליקה חופשית אינה יכולה להצליח בארץ רחבת ידיים כל כך שבה אנשים רבים כל כך המתרבים בקצב מהיר כמו [ב]ארצות הברית כולה. [...]

ברפובליקה רחבת ידיים כמו ארצות הברית אין לרשות המחוקקת היכולת לטפל במגוון האינטרסים והצרכים של מרכיביה השונים. היא לא תוכל להיות גדולה מספיק כדי להכיר את התנאים והצרכים המקומיים של המחוזות השונים.

(בתוך: ע' שלו וז' שולמן [עורכים], העיר על הגבעה: הרפובליקה האמריקאית הצעירה, אוניברסיטת חיפה ופרדס, 2021, עמ' 41, 44)

- על פי מה שלמדתם, תארו כיצד הובילו חולשותיה של הקונפדרציה (1783–1787) לניסוח החוקה.
- בקטע המקור באה לידי ביטוי אחת מן השאלות שעליהן נסב הוויכוח בעניין החוקה. מהי השאלה, וכיצד היא באה לידי ביטוי בקטע המקור?
- הסבירו כיצד עקרון הפדרליזם נתן מענה על שאלה זו.
- (18 נקודות)
- ב. בשנת 1950 נחקק חוק פדרלי שאסר העסקת קומוניסטים במפעלים ביטחוניים, אסר על אנשים שהיו קשורים אי פעם לארגון טוטליטרי או מהפכני להיכנס למדינה, ועוד איסורים דומים. הנשיא טרומן הטיל וטו על החוק, אך הקונגרס הצליח להעביר אותו על אף התנגדות הנשיא.
- הציגו את תהליך החקיקה שבא לידי ביטוי במקרה המתואר, והסבירו איזה עיקרון בחוקה בא לידי ביטוי במקרה הזה.
- הציגו והדגישו שני מקרים נוספים שהתרחשו בשנות החמישים והציבו אתגר לחוקה האמריקנית.
- (17 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 23–24 (15 נקודות).

23. ההיסטוריון ארנון גוטפלד טוען שעל אף שגשוגה של הכלכלה האמריקנית בשנות העשרים של המאה ה-20, היא לא הייתה יציבה. הסבירו את טענתו, ונמקו אותה באמצעות שלושה מאפיינים כלכליים-חברתיים של ארצות הברית בשנות העשרים שהובילו למשבר הכלכלי הגדול (1929).

24. הציגו את מאפייני "המלחמה הקרה".

- בחרו בשניים מן האירועים שלפניכם, שהתרחשו במהלך המלחמה הקרה:

• משבר ברלין (1948-1949)

• מלחמת קוריאה (1950-1953)

• משבר הטילים בקובה (1962)

- הסבירו כיצד שניים מן המאפיינים שהצגתם באים לידי ביטוי בכל אחד מן האירועים שבחרתם, וכיצד כל אחד מן האירועים שבחרתם השפיע על המשך המלחמה הקרה.

נושא 7 – יפן המודרנית

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 25–26 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 27–28 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 25–26 (35 נקודות).

25. מלחמת סין-יפן הראשונה (1984-1985) ותוצאותיה

א. לפניכם קטע ממאמר של ההיסטוריון בן-עמי שילוני. הקטע עוסק במלחמת סין-יפן הראשונה.

הצלחתה של יפן להפוך בתוך שני דורות למעצמה מודרנית וחזקה שכנעה את מעצמות המערב לקבל אותה למועדון האימפריאליסטי שלהן באסיה. בדומה למעצמות המערביות, סברה גם יפן כי בהיותה מתקדמת ונאורה יש לה זכות לשלוט באסיאנים אחרים כדי להובילם אל הקדמה. סירובה של סין לוותר על מעמד הבכורה שהיה לה בקוריאה הביא לפרוץ מלחמת סין-יפן הראשונה (1894-1895). במלחמה זאת, שבה נהנתה יפן מתמיכתה המוסרית של בריטניה, הביס הצבא היפני המודרני את הצבא הנחשל של סין. במהלך המלחמה ערכו היפנים טבח באוכלוסייה האזרחית הסינית של פורט ארתור, אך מאחר שמעשים דומים התרחשו גם במלחמות הקולוניאליות של מעצמות המערב באותו זמן, הן [מעצמות המערב] לא מחו על כך. מאידך גיסא, הן סמכו את ידיהן על השלל הקולוניאלי שיפן זכתה בו בעקבות ניצחונה.

(ב' שילוני, "מהללים את סין והורגים את הסינים: יחס היפנים כלפי סין כרקע למלחמת סין-יפן השנייה",

בתוך: זמנים, 105, [חורף 2009], עמ' 44)

– הסבירו שלושה גורמים לפרוץ מלחמת סין-יפן הראשונה שבאים לידי ביטוי בקטע.

– על פי מה שלמדתם, הציגו את השינוי שחל ביחס של יפן לסין בעקבות המלחמה, ואת הסיבות לשינוי.

הביאו שתי דוגמאות לשינוי זה.

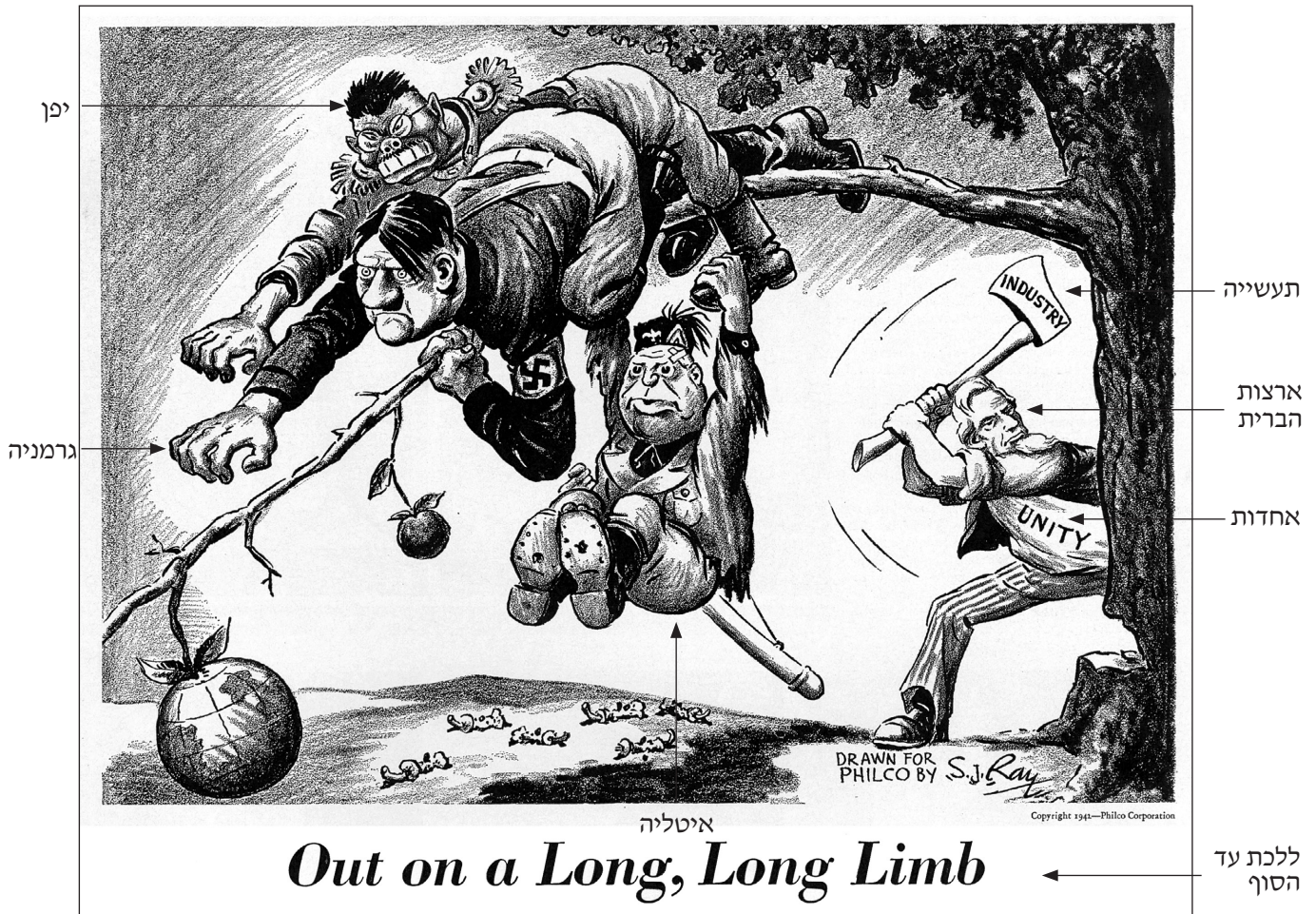
(20 נקודות)

ב. היחס של מעצמות המערב ליפן לאחר מלחמת סין-יפן הראשונה התאפיין בשינוי מצד אחד ובהמשכות מצד אחר.

הסבירו טענה זו, ונמקו אותה באמצעות עובדות היסטוריות. (15 נקודות)

26. יפן בשנות השלושים ובמלחמת העולם השנייה

א. לפניכם קריקטורה מאת המאייר האמריקני ס' ג' ריי. הקריקטורה פורסמה ב-28 בדצמבר 1942 בארצות הברית.

(National Archives at College Park, Item no. 534872)

- הסבירו כיצד המדיניות (מטרות וצעדים) של יפן בשנות השלושים ובראשית שנות הארבעים באה לידי ביטוי בקריקטורה. בססו את תשובתכם על עובדות היסטוריות ועל רכיבים מן הקריקטורה.
- הסבירו כיצד הקריקטורה משקפת את ההשפעה של מהלכי המלחמה בשלב זה במלחמה על השינוי במצבה של יפן במערכה באוקיינוס השקט. (22 נקודות)
- ב. הסבירו את השפעת המדיניות התוקפנית של יפן על השינויים שחלו ביפן בזמן מלחמת העולם השנייה בשניים מן התחומים האלה: כלכלי, חברתי, פוליטי. (13 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 27–28 (15 נקודות).

27. בתקופת הרסטורציה של מייג'י חלו שינויים רבים ביפן. האם השינויים האלה מבטאים רק **חיקוי חיצוני** של תרבות המערב א **אימוץ** של תרבות המערב ו**שילובה** בתרבות היפנית? הציגו את עמדתכם, ובססו אותה באמצעות שלוש דוגמאות מתחומים שונים.
28. בתום מלחמת העולם השנייה יזם הכיבוש האמריקני שינויים רבים במשטר, בכלכלה ובחברה ביפן. האם השינויים האלה **אומצו ושולבו** ביפן לאורך זמן א התקבלו רק באופן **שטחי** ולא לאורך זמן? הציגו את עמדתכם, ובססו אותה באמצעות שלוש דוגמאות מתחומים שונים.

נושא 8 – סין המודרנית

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 29–30 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 31–32 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 29–30 (35 נקודות).

29. ראשית הרפובליקה הסינית ומלחמת העולם הראשונה

א. בשנותיה הראשונות של הרפובליקה הסינית עמדו בראשה שני מנהיגים, יואן שה קאי וסון יאט סן.

מי מן השניים פעל למען שינוי מהותי יותר באופי השלטון?

הציגו את עמדתכם, ונמקו אותה באמצעות שתי עובדות היסטוריות.

(15 נקודות)

ב. לפניכם קטע מתוך ספרו של ההיסטוריון עמנואל צ' י' שו, "צמיחתה של סין המודרנית". הקטע עוסק בהשפעה של

החלטות ועידת ורסאי, שהתכנסה בסיום מלחמת העולם הראשונה, על סין.

ביום 4 במאי 1919 ערכו סטודנטים בבייג'ינג הפגנת ענק נגד הכרעתה של ועידת השלום בוורסאי בעניין שאן-דונג. הייתה זו, בעת ובעונה אחת, התפרצות של זעם הציבור, התנערות לאומית, הבעה של אכזבה עמוקה מן המערב ומחאה אלימה כנגד ממשלת אילי-המלחמה ה"בוגדנית" בבייג'ינג. ההפגנה הייתה אדירה, והשלכותיה הרחיקו לכת עד כדי כך, שהיא עוררה תגובה מיידית כלל ארצית, והניעה את המשלחת הסינית בוורסאי לדחות את הסכם השלום. הלאומיות, דעת הקהל והפגנת ההמונים נעשו בן לילה כוחות חדשים בפוליטיקה הסינית. ואכן, כמה היסטוריונים מעלים על נס את אירוע ארבעה במאי כתנועת ההמונים האמיתית הראשונה בתולדות סין המודרנית.

(עצ"י שו, צמיחתה של סין המודרנית, הוצאת שוקן, 2005, עמ' 463)

הסבירו ארבע דרכים שבהן השפיעו החלטות ועידת ורסאי על סין: שלוש דרכים שבאות לידי ביטוי בקטע ודרך אחת

שאינה מוזכרת בקטע. (20 נקודות)

30. עלייתה של המפלגה הקומוניסטית הסינית

א. ההיסטוריון אהרון שי טוען שהצלחתה של התנועה הקומוניסטית בסין עד עלייתה לשלטון (1949) הייתה לא רק

בזכות מצעה האידיאולוגי המוצק, אלא גם בזכות בסיסה הטריטוריאלי שנבחר בקפידה, והנהגתה יוצאת הדופן בנוף הפוליטי הסיני.

– הסבירו טענה זו. בתשובתכם התייחסו לשניים מן הגורמים שתרמו להצלחת התנועה הקומוניסטית המוזכרים בטענה.

– הציגו גורם נוסף להצלחתה של התנועה הקומוניסטית בסין בתקופה זו.

(15 נקודות)

(שימו לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

ב. לפניכם שני קטעי מקור (1-2) העוסקים ב"מסע הארוך" (1934-1935).

מקור 1 – עדות מזכרונותיה של אישה שהשתתפה במסע הארוך. העדות פורסמה בכתב עת בסין בשנת 1965.

במשך כל המסע הארוך נאלצנו להילחם ללא הרף במאות אלפי לוחמים של צבא ממשלת הגואומינדאנג הריאקציונרית ובכוחות של אֵלי־המלחמה המקומיים. התקדמנו כנגד כל הסיכויים, פרצנו מצור אחרי מצור והדפנו כוחות אויב שרדפו אחרינו. כאשר התחלנו לטפס על הרי יואצ'נג [...] הרודפים התקרבו כל כך עד שיחידות המאסף שלנו היו צריכות להילחם בהם. המשכנו בטיפוס המפרך לקול אש אויב כבדה. [...]

המחסור במזון היה הבעיה הגדולה ביותר במהלך המסע הארוך. כאשר נכנסנו לאזורי המיעוט הלאומי בקוויצ'ו, התקשינו מאוד לרכוש תבואה. האדמה הייתה דלה מאוד, לא זו בלבד - המקומיים נמלטו להרים לפני שהגענו, ולקחו איתם את כל התבואה, סירי בישול, כלי אבן לכתושה וכל מה שיכלו לשאת. באחד הערבים, כשהגענו לכפר שלהם ללינת לילה, כל מה שיכולנו למצוא היו כמה תפוחי אדמה ומעט דוחן. היינו מותשים מצעידת היום, אבל גייסנו כוח, טחנו את הדוחן באמצעות לבנים או פיסות עץ ובישלנו אותו בקערות הרחצה שלנו או בפחיות קטנות. איש מאיתנו לא שבע, אבל הארוחה שטרחנו כל כך בהכנתה הייתה טעימה באופן יוצא דופן.

(מתורגם על פי: M. Roper, *China in Revolution, 1911–1949* Edward Arnold, p. 44)

מקור 2 – ציור שמן של הַנְאָנְג נְאִי־וֹאֵן וְג'וֹאֵן בֵּי־שֵׁין – סיום המסע הארוך.

מאו

(א' ג'וסלין וא' מקיוואן, **המסע הארוך**, ספרי עליית הגג ומשכל, 2007)

המסע הארוך היה אירוע משמעותי וחשוב שהפך למיתוס בתולדות התנועה הקומוניסטית הסינית.

הציגו שלוש עובדות היסטוריות שתרמו ליצירת המיתוס, והסבירו כיצד עובדות אלה באות לידי ביטוי בקטעי המקור.

בתשובתכם התייחסו גם לעדות וגם לציור. (20 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 31–32 (15 נקודות).

31. הציגו שלושה צעדים שנקטו מעצמות־העל (ארצות הברית וברית המועצות) כדי להשפיע על מלחמת האזרחים בסין ועל תוצאותיה (1945–1949).
- הסבירו אם הצעדים שנקטו המעצמות השפיעו על מלחמת האזרחים בסין. בתשובתכם התייחסו למהלך המלחמה ולתוצאותיה.
32. הציגו שניים מן הגורמים למהפכת התרבות בסין, והסבירו את ההשפעה של מהפכה זו על סין בשני תחומים.

בהצלחה!